

УДК 338.467.6:37.08

КОЛЕДЖІ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ – ШЛЯХ СТАНОВЛЕННЯ ТА РЕФОРМ

Сумбаєва Л.П.

директор коледжу економіки, права та інформаційних технологій, м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна
тел.: (044) 450-14-54, e-mail: ludmilasp@krok.edu.ua
ORCID: 0000-0003-4514-8327, DOI : <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2019-53-132-138>

COLLAGATIONS IN THE SYSTEM OF NATIONAL EDUCATION - WAYS OF DEVELOPMENT AND REFORM

Sumbayeva L.

director of the college of economics, law and information technology, Kyiv, st. Tabirna, 3032, 03113, Ukraine
tel.: (044) 450-14-54, e-mail: ludmilasp@krok.edu.ua
ORCID: 0000-0003-4514-8327, DOI : <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2019-53-132-138>

Анотація. У статті аналізується історія реформування системи професійної освіти, прослідковуються етапи її становлення, дається стислий аналіз взаємозв'язку етапів реформ із історичними, соціальними та економічними змінами у суспільстві, аналізується законодавча база, проводяться паралелі із сучасним станом професійної освіти. Висловлено думку, що суперечки, які виникають щодо позиціонування коледжів та технікумів з вищою чи професійною освітою, можуть бути вирішені, якщо уважно дослідити історію виникнення коледжів та сформулювати, яку функцію вони виконують в освітньому просторі. Вже на другому етапі свого становлення відбувся поділ професійних навчальних закладів на два типи: одні готували кадри з елементарним теоретичними знаннями, при цьому основний акцент ставився на практичну складову, інші – готували керівників середньої ланки. Така класифікація може відповідати сьгоднішньому поділу на професійно-технічні навчальні заклади та коледжі/технікуми. Зазначені навчальні заклади виконують різні функції по наданню освітніх послуг, тому й говорити про віднесення їх до спільної групи буде помилковим. Відзначено, що розбудова нової держави у період після 1917 року і, як наслідок, важливі процеси, що відбувалися в різних сферах діяльності, потребували реформ у системі освіти, направлених на вирішення завдань щодо підготовки спеціалістів для розвитку національної економіки. У статті зазначено, що в основу прийнятого на той час закону про управління освітою ліг принцип децентралізації, за яким управління народною освітою передавалося місцевим органам. Розглядаються подальші реформи, які відбувалися з коледжами та технікумами. Підкреслюється, що саме зміни у суспільстві, пов'язані із державотворенням, підштовхували до різного роду трансформацій у побудові системи освіти та визначення місця коледжів/технікумів у ній.

Ключові слова: вища освіта, професійна освіта, технікум, коледж, навчальні заклади I-II рівнів акредитації, молодший спеціаліст, реформа, система освіти.

Формули: 0, рис.: 0, табл.: 2, бібл.: 8

Annotation. The article analyzes the history of the reform of the system of vocational education, follows the stages of its formation, gives a brief analysis of the relationship between the stages of reforms with historical, social and economic changes in society, analyzes the legislative framework, parallels with the current state of vocational education. The view is expressed that disputes arising from the positioning of colleges and technical schools with higher or vocational education can be solved by carefully examining the history of the emergence of colleges and formulating what function they perform in the educational space. Already at the second stage of its formation there was a division of professional educational institutions into two types: one prepared the staff with elementary theoretical knowledge, with the main emphasis on the practical component, others - prepared middle managers. Such a classification may correspond to today's division into vocational schools and colleges / colleges. These educational institutions perform various functions for the provision of educational services, therefore, it will be erroneous to say that they will be classified into a joint group. It is noted that the development of a new state in the period after 1917 and, as a result, important processes that took place in different spheres of activity, required reforms in the education system aimed at solving the tasks of training specialists for the development of the national economy. The article states that the principle of decentralization that was adopted at that time on the management of education was based on which the management of public education was transferred to local authorities. Considered further reforms that have taken place with colleges and technical schools. It is emphasized that the changes in the society connected with state-building, pushed for various transformations in building a system of education and determining the place of colleges / colleges in it.

Key words: higher education, vocational education, technical school, college, educational institutions of I-II levels of accreditation, junior specialist, reform, education system.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 2, bibl.: 8

Постановка проблеми. Вищі навчальні I-II рівнів акредитації відіграють важливе значення у підготовці якісних фахівців для національної економіки. Але, в силу історичних обставин, які склалися в Україні, сьогодні активно дебатуються місце коледжів/технікумів у системі освіти. Тому дослідження історії їх становлення є актуальним завданням і заслуговує на детальне дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українській науковій спільноті дослідженням розвитку професійної освіти, етапів її становлення, місцем коледжів/технікумів у системі підготовки спеціалістів для національної економіки займалися ряд вчених. Анісімов М. дослідив історичні передумови становлення і розвитку професійної системи освіти, розглянувши період від початку XVIII до першої половини XIX ст. [4]. Розвитку освітніх процесів, які відбувалися у період Української національної революції 1917-1920 років, та становленню професійної освіти як складової загальної програми розбудови державного управління приділив увагу Купрійчук В. [7]. Кузьменко М. розглянув історико-теоретичний аспект системи освіти в УСРР у 1920-их р.р., формування системи професійної освіти на данному етапі, її структуру та особливості [6]. Щодо реорганізації технікумів в УРСР на середні спеціальні навчальні заклади у своїх роботах згадує у своїй «Юридичній енциклопедії» Шемшученко Ю.С.. Проте дослідження носять фрагментарний характер, а сьогодні існує потреба у систематизації матеріалів, яка б давала цілісне уявлення про розвиток системи професійної освіти в цілому та коледжів/технікумів зокрема і допомогла б знайти відповідь на питання щодо місця навчальних закладів I-II рівнів акредитації.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження історичних етапів становлення коледжів/технікумів у системі

освіти, розкриття їх взаємозв'язку з етапами становлення суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вища освіта – тема, яка останнім часом є особливо дискусійною як в середовищі педагогів, науковців, так і пересічних громадян, які є споживачами даних послуг, а тому – основною зацікавленою стороною. Обговорення нового законопроекту було надзвичайно активним, оскільки запропоновані зміни стосувалися багатьох норм, які давно стали класичними для нашої системи освіти. Кардинальні ж зміни торкнулися питань, пов'язаних з діяльністю вищих навчальних закладів – закладів вищої освіти – I-II рівнів акредитації. Скоріш за все тому, що саме вони вже не вперше змінюють своє місце у загальній системі освіти, та й найбільші. І тут важливо систематизувати існуючі дослідження історії професійних навчальних закладів та співставити їх з нашим сьогоденням, що, можливо допоможе знайти відповідь на запитання.

Співставивши показник економічного розвитку провідних країн та якість системи освіти, легко проаналізувати, що соціальний, політичний та економічний розвиток кожної держави залежить від якості освітніх послуг, які отримує населення. А кожний новий етап в еволюції суспільства вимагав перегляду питання освіченості населення.

Саме назрівання у феодальній Росії на початку XVIII століття перших ознак капіталістичних відносин, які спонукали до зростання підприємництва, розширення товарообігу і, як наслідок, розвиток економіки в цілому стало поштовхом до становлення і створення перших професійних навчальних закладів. Зростання промисловості потребувало нових спеціалістів, фахівців у різних галузях, а це було можливим лише за умови реформування освіти. Так почали з'являтися навчальні заклади із загальною та професійною підготовкою, які «дали початок новому напрямку в освіті –

професійному. Спираючись на загальноосвітні і професійні знання, вони повинні були готувати випускників для роботи в різних галузях промислового виробництва» [4].

Цікаво, що наступним етапом стало створення двох типів, так званих, заводських (технічних) шкіл безпосередньо на заводах для забезпечення кадрових потреб: одні організували практичне навчання, під час якого юнаки отримували прості теоретичні знання, інші готували керівників роботами. Якщо проводити умовну паралель із сучасністю, то зазначеному поділу навчальних закладів сьогодні може відповідати поділ на професійні училища та на коледжі і технікуми. Але потрібно зауважити, що протягом останніх десятиліть між освітніми установами та роботодавцями значно послабшав зв'язок і, як результат, значна частина випускників залишається непрацевлаштованою. Це є суттєвою проблемою, яка, наряду з іншими, дає підстави для якнайшвидшого пошуку відповідей на питання щодо майбутнього вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації.

У період Української національної революції 1917 -1920 років з'являється необхідність кардинальних змін в системі національної освіти, оскільки відбувалися важливі процеси оновлення в економічних, соціальних, культурних сферах діяльності. Розбудова нової держави потребувала нової освіти, яка б вирішила серйозні проблеми, пов'язані з неосвіченістю молоді та необхідністю розвитку національної економіки. Керівництво Української Народної Республіки усвідомлює, що країна потребує професіоналів, тому освіта стає одним із пріоритетних напрямів державної політики. Професійна освіта стала складовою загальної програми розбудови державного управління та потребувала фактично свого створення, оскільки на початок 1917 року в Україні діяло лише кілька сотень професійних училищ та технікумів [7].

28 січня 1919 року Директорія Української Народної Республіки затвердила закон про управління освітою. В основу закону ліг принцип децентралізації, за яким управління народною освітою передавалося органам, до складу яких входили представники від місцевого самоврядування, вчителів та комісарів народної освіти. Таке управління давало можливість для професійної освіти вирішувати питання як актуальності професій, яким навчали, змістовності програм, так і фінансування професійних навчальних закладів, а отже і питання їх економічної захищеності.

Система середньої професійної освіти успішно функціонує у період з 1917 по 1920 р.р.. Про це свідчать цифри:

- 1917 рік – діє 32 середні технічні навчальні заклади;
- кінець 1918 року – нараховується 47.

Такий розвиток створив можливості для успішних технічних навчальних закладів перейти на інший рівень і бути трансформованими у технікуми. А з 1918 по 1920 р.р. було відкрито 28 технікумів. Професійна освіта стала системною, мала правові основи управління та всі умови для подальшого удосконалення, а теоретичні та методичні надбання, дуальний характер керівництва, автономія і самостійність дали змогу впроваджувати в практику безперервну освіту, розширювати мережу навчальних закладів [7].

З 1921 року впроваджується нова економічна політика, яка прийшла на зміну невдалій спробі більшовиків встановити уклад за допомогою «воєнного комунізму». Політика вимагала від освітніх закладів підготовки спеціалістів різноманітних професій різного рівня. Розпочалося формування системи професійної освіти, яка б змогла вирішити поставлені завдання.

Відносна сформованість системи вималювалася влітку 1925 р. і може бути відображена на рис. 1.

Але принципи функціонування професійної освіти в РСФСР та УСРР мали відмінності (рис. 2).

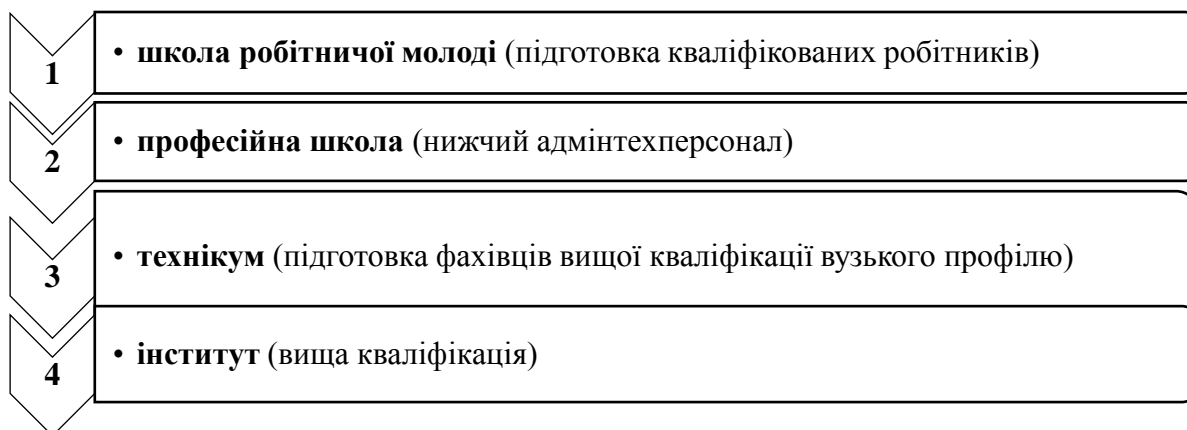

Рис. 1. Сформованість системи вищої освіти

Рис. 2. Відмінності функціонування професійної освіти в РСФСР та УСРР

До семи років трудової школи між російською та українською системами не було розбіжностей, а далі розпочиналися структурно-схематичні відмінності: після семи років навчання в російській системі переважала дев'ятирічка, метою якої була орієнтація на політехнічні знання і підготовку до вузу; за семи класами навчання в українській системі слідувала трьохрічна професійна школа, яка одночасно готувала учнів до «високої школи» та давала фахові знання однієї з професій. Щодо вищих навчальних закладів у Росії – це інститути для

підготовки організаторів виробництва й інженерів та університети з багатьма факультетами по типу дореволюційних. В Україні університети були реформовані в різні інститути, які готували кваліфікованого інженера й організатора виробництва. Особливо цікавим для нас є факт того, що в Україні того часу технікум належав до категорії вищого навчального закладу і випускав фахівців вищої кваліфікації вузького профілю (інститути готували фахівців вищої кваліфікації ширшого профілю), а в Росії був середньотехнічним [6]. Вже тоді виникали

дискусії щодо місця технікумів, частина яких з часом стане коледжами, в структурі освіти та відносно змісту програми підготовки. Тож сьогоднішні дебати щодо вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації – це не новина, це підтвердження того, що дане питання є історичним і не може розглядатися лише з позиції підлаштування під світові стандарти, а його рішення має бути надзвичайно поміркованим.

Результатом підвищення зацікавленості у розвитку професійної освіти стало збільшення кількості навчальних закладів. Станом на 1929 рік в Україні було 106 технікумів, в яких навчалося 26 800 осіб у тому числі: педагогічних – 43, індустріально-технічних – 30, сільського господарства – 13, транспортних – 13, медичних – 3, мистецьких – 2, інших – 2.

У 1930 – 1932 роках, з метою створення уніфікованої системи освіти в СРСР, технікуми в УРСР було реорганізовано на середні спеціальні навчальні заклади, строк навчання в яких для осіб з освітою 10 класів становив 3 роки, а з освітою 8 класів – 4 роки. Навчання проводилося з відривом і без відриву від виробництва (вечірнє та заочне) [8].

З 01 жовтня 1974 року було введено в дію Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про народну освіту» (Згідно з Постановою Верховної Ради Української РСР від 28 червня 1974 року № 2779-VIII), у якому було зазначено, що «невпинне зростання продуктивних сил і науково-технічний прогрес настійно вимагають всебічного розвитку підростаючого покоління, забезпечення народного господарства висококваліфікованими робітниками і спеціалістами, дальшого підвищення рівня загальної і професійної освіти населення» [5]. Профіль середньої спеціальної освіти окреслено в розділі VII: це навчальні заклади - технікуми, училища, які віднесені до даної групи у встановленому порядку. Стаття 50 зазначає, що «спеціальні навчальні заклади здійснюють свою діяльність на основі Положення про середні спеціальні навчальні заклади

СРСР, затвердженого Радою Міністрів СРСР, і статутів» [5]. В статтю, Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 15 травня 1980 року № 243-X, було внесено зміни щодо затвердження статутів навчальних закладів міністерством, державним комітетом і відомством, в підпорядкуванні якого перебуває заклад. Закон також сформулював головні завдання, які держава ставила перед спеціальними навчальними закладами: «підготовка кваліфікованих спеціалістів із середньою спеціальною і загальною середньою освітою, які володіють необхідними теоретичними знаннями і практичними навичками за спеціальністю», «постійне вдосконалення якості підготовки спеціалістів з урахуванням вимог сучасного виробництва, науки, техніки, культури і перспектив їх розвитку» [5]. Значне місце у переліку завдань продовжують займати питання ідеології. Навчатися в таких закладах освіти мали право громадяни, які мали восьмирічну або середню освіту, після закінчення їм присвоювалась кваліфікація відповідно до здобутої спеціальності.

Як виявилось, реформа щодо реорганізації технікумів була не останньою – зміни в суспільстві постійно призводили до чергових переглядів структури освіти та визначення місця технікумів/коледжів в ній. На основі Розпорядження Ради Міністрів СРСР від 01 березня 1990 року № 306 значна частина технікумів перетворилися на коледжі деякі на вищі училища. Метою даного перетворення були вимоги часу щодо збільшення навчальних закладів, створення ступеневої системи підготовки кадрів та скорочення терміну навчання за рахунок впровадження єдиних навчальних планів.

Розпочався новий літопис в історії держави, і через деякий час, згідно з постановою Верховної Ради УРСР від 04 червня 1991 року № 1144-XII, втратив чинність Закон УРСР «Про народну освіту». У травні 1991 р в дію вступає новий Закон України «Про освіту», зміни

до якого вносилися до травня 2017 року. Середню спеціальну освіту приєднали до вищої і створили кваліфікаційний рівень молодшого спеціаліста. Згідно із статтею 34[1] цього Закону: «В Українській РСР вищими навчальними закладами є: технікум (училище), коледж, інститут, консерваторія, академія, університет та інші».

В статті 25 тієї ж редакції Закону було подано структуру освіти, яка включала:

- дошкільне виховання;
- загальну середню освіту;
- професійну освіту;
- вищу освіту;
- післядипломну підготовку (стажування, клінічна ординатура тощо);
- аспірантуру;
- докторантуру;
- підвищення кваліфікації, перепідготовку кадрів;
- позашкільне навчання і виховання;
- самоосвіту.

В редакції Закону про освіту від 06.09.2014 р. [2] формально було об'єднано рівні вищої освіти. Але, згідно із Законом України «Про вищу освіту», прийнятим у тому ж 2014 р., вища освіта поділяється на п'ять окремих рівнів – початковий, бакалаврський, магістерський, освітньо-науковий і науковий [3]. Тому у 2014 р. було встановлено певний перехідний період, під час якого кожний ВНЗ 1-2 рівня акредитації має обрати своє майбутнє – залишатися у системі вищої освіти за правилами і вимогами, які встановлено для вищої освіти, чи переходити до системи професійної освіти. При цьому закон також надає коледжам право перейти від підготовки молодших спеціалістів до підготовки молодших бакалаврів і залишитися в системі вищої освіти, якщо вони будуть здатні виконати відповідні вимоги.

Чергова реформа, чергові виклики, чергові запитання, на які необхідно знайти відповіді. Значний період вищі навчальні заклади I-II рівнів акредитації перебували у системі вищої освіти, виконуючи вимоги, дотримуючись всіх необхідних нормативних документів, щоб відповідати

ланці, до якої їх віднесли у попередньому законі. Деякі аспекти даного питання є дискусійними, але їх необхідно вирішувати шляхом науково-теоретичних пошуків. Уже давно назріла необхідність переосмислення усталених оцінок і підходів до вивчення даного питання.

Наразі, продовжується обговорення в колективах та робочих групах питання щодо підготовки законопроекту, який би гарантував окрему ланку коледжам та технікумам, а це б означало, що освіта збереже національні традиції та надбання, які формувалися десятиліттям, а країна й надалі буде отримувати фахівців вищої кваліфікації, наприклад, вузького профілю.

Література:

1. Про освіту : Закон України. Редакція від 23.05.1991. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1060-12/ed19910523>.
2. Про освіту : Закон України. Редакція від 06.09.2014. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1060-12/ed20140906>.
3. Про вищу освіту : Закон України. Редакція від 01.07.2014. URL : <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
4. Анісімов М. Історичні передумови становлення і розвитку професійної системи освіти (початок XVIII – перша половина XIX ст.). *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. 2013. Вип. 4 (1). С. 278-282.
5. Про народну освіту : Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки. Редакція від 28 червня 1974 року. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T742778.html.
6. Кузьменко М. Система освіти в УСРР у 1920-их р. р. : історико-теоретичний аспект. *Український історичний журнал*. 2004. № 5. С. 66-80.
7. Купрійчук В. Розвиток освітніх процесів у період Української національної революції 1917-1920 років. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. 2011. Вип. 2. С. 237-245.
8. Шемшученко Ю. С. Юридична енциклопедія : в 6 т. Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана. 2004. Т.6. URL : leksika.com.ua/13190713/legal/koledzh/.

Reference:

1. On Education: The Law of Ukraine. Revision of 23.05.1991. Available at : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1060-12/ed19910523>.
2. About education: Law of Ukraine. Revision from 06.09.2014. Available at : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1060-12/ed20140906>.
3. About Higher Education: The Law of Ukraine. Revision from 01.07.2014. Available at : <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
4. Anisimov, M. (2013) “Historical prerequisites for the formation and development of a professional system of education (beginning of the XVIII - first half of the XIX century.)”, *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Serii: Problemy metodyky fizyko-matematychnoi i tekhnolohichnoi osvity*. Vol. 4 (1). p. 278-282.
5. On People's Education: The Law of the Ukrainian Soviet Socialist Republic. Revision of June 28, 1974. Available at : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T742778.html.
6. Kuzmenko, M. (2004) “The system of education in the Ukrainian SSR in the 1920s p. : historical-theoretical aspect”, *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, № 5. p. 66-80.
7. Kupriychuk, V. (2011) “Development of educational processes during the period of the Ukrainian national revolution of 1917-1920”, *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezidentovi Ukrainy*, Vol. 2. p. 237-245.
8. Shemshuchenko, Yu. S. (2004) *Yurydychna entsyklopediia* [Legal Encyclopedia], Kyiv, Ukraine. Available at : leksika.com.ua/13190713/legal/koledzh/.

Стаття надійшла до редакції 17.03.2019 р.